

4. Здоров'я та освіта : проблеми та перспективи / гол. ред. А. Г. Рибаківський. – Донецьк : ДонДУ, 2000. – 416 с.
5. Закон України «Про загальну середню освіту». – К., 1999. – С.31.
6. Національна доктрина розвитку освіти //Освіта України. – 2002. – №33 (від 23 квітня).
7. Рябых Л. Н. О необходимости преподавания валеологии в педагогическом вузе Л. Н. Рябых // III Национальный конгресс по профилактической медицине и валеологии : тез. докл, 28 – 31мая. – СПб., 1996. – С. 131–132.
8. Савченко О. Я. Функціональний підхід при підготовці майбутнього вчителя / О. Я. Савченко // Освіта України. – 2002. – № 44/45. – С. 7.
9. Язловецький В. С. Педагогічна валеологія – наука про формування здоров'я / В. С. Язловецький // Валеологічна освіта в навчальних закладах України: стан, напрямки і перспективи. – Кіровоград : Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка, 2003. – С. 3–12.

РЕЗЮМЕ

Л. И. Безуглая. Подготовка будущих учителей к профессиональной деятельности в контексте валеологического образования.

Обоснована актуальность подготовки будущих учителей к здоровьесохраняющему образованию. На основе анализа научной литературы и результатов исследования определены этапы, методы и формы организации валеологического образования в высших педагогических учебных заведениях.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, здоровья сохраняющее образование, валеологизация, здоровый способ жизни.

SUMMARY

L. Bezuglaya. Training future teachers for professional activity within the framework of valeological education.

The author gives proof for the topicality of training future teachers for health-protecting education. Analysis of scientific literature and results of the research serve a ground for defining stages, methods and forms of valeological education organization in higher pedagogical institutions.

Key words: professional training, health-protecting education, valeologisation, healthy life style.

УДК 371.134

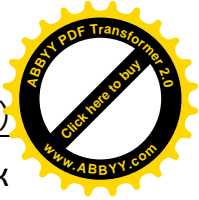
Т. Є. Бондаренко

Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут ім. Тараса Шевченка

ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

У статті розглядаються наукові підходи до визначення структури здоров'язберігаючої компетентності майбутніх вчителів біології. Аналізуються показники розвитку когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісного компонентів здоров'язберігаючої компетентності педагога, що дає змогу коректувати роботу викладачів вищих педагогічних навчальних закладів з метою удосконалення процесу формування цієї компетентності у майбутніх вчителів.

Ключові слова: компетентнісний підхід, здоров'язберігаюча компетентність, вчитель біології, викладацька діяльність.

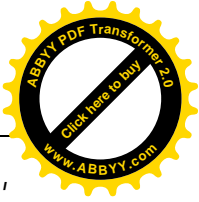
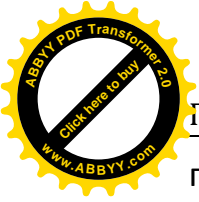

Постановка проблеми. Стабільний і поступальний розвиток суспільства, його культурно-етичне, фізичне та інтелектуальне зростання зумовлені здоров'ям підростаючого покоління, яке є генофондом нації, її науковим і економічним потенціалом. Проте унаслідок політичної, економічної і духовної кризи, в якій опинилася сучасна Україна, спостерігається різке падіння рівня здоров'я її населення, особливо дітей і підлітків, фізичний і психічний стан яких викликає обґрунтовану тривогу.

Поза сумнівом, що разом з медичними, соціально-економічними, побутовими та іншими чинниками, що впливають на здоров'я учнівської молоді, важливу роль у забезпеченні фізичного, інтелектуального і етичного благополуччя підростаючого покоління відіграють навчання і виховання. Система освіти є однією з найважливіших структур, яка закладає основи здорового способу життя у школярів. У Національній доктрині розвитку освіти звертається увага на необхідність пропаганди здорового способу життя, стимулювання у молоді прагнення до нього, забезпечення індивідуального підходу під час занять фізичними вправами, можливості набуття кожною людиною необхідних науково обґрунтованих знань про здоров'я і засоби його зміцнення, про шляхи і методи протидії хворобам, про методики досягнення високої працездатності та тривалої творчої активності [5]. Сучасні стратегії освіти мають бути спрямовані на зниження рівня захворюваності і збереження здоров'я всіх суб'єктів освітнього процесу, що вимагає від педагогів володіння здоров'язберігаючою компетентністю.

Аналіз актуальних досліджень. Відомо, що здоров'я дорослої людини на три четверти визначається умовами його формування в дитячому віці (М. Безруких). На думку багатьох учених (Р. Айзман, І. Брехман, Ю. Лісичин, Н. Смірнов, Л. Татарникова, Ф. Харісов), сучасний навчальний процес ставить до учнів великі фізіологічні і психологічні вимоги, які часто перевищують їх функціональні можливості.

Психолого-педагогічні аспекти виховання здорового способу життя дітей розглянуті в дослідженнях Т. Бойченко, Г. Голобородько, М. Кобринського, Т. Круцевич, С. Лапаєнко, В. Оржеховської, Ю. Похолінчука, В. Радула, С. Свириденко, М. Солопчука. Згаданій проблемі було присвячено наукові праці за такими напрямками: формування здорового способу життя школярів у навчально-виховному

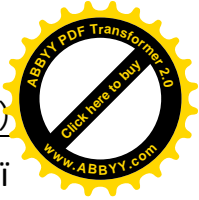
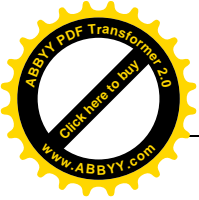
процесі (В. Білик, А. Герасимчук, С. Ігнатенко, В. Лисяк, О. Маркова, К. Палієнко, В. Солнцева, С.Страшко та ін.), у позакласній діяльності (О. Гауряк, А. Гужаловський, О. Жабокрицька, Т. Лясота, В. Рева), у позашкільній діяльності (Б. Брилін, В. Кузьменко, Т. Лясота, І. Шеремет); у сім'ї (Т. Баєва, С. Свириденко, М. Шарапа та ін.).

Сьогодні можна констатувати наявність великої кількості досліджень у галузі збереження здоров'я в умовах загальноосвітніх навчальних закладів та підготовки педагогів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності (Н. Абаскалова, О. Алексеєва, Г.Мещерякова, І. Ніколаєва, С. Чурюкіна).

Разом з тим, практика свідчить про те, що зусилля, які докладаються вищими освітніми установами у галузі здоров'язберігаючої підготовки майбутніх вчителів недостатньо ефективні. Необхідно зазначити той факт, що у вищій школі звертається недостатня увага на формування у майбутніх педагогів готовності до здоров'язберігаючої діяльності. У навчальний процес вищих навчальних закладів украї мало упроваджують сучасні педагогічні технології, спрямовані на формування у майбутніх вчителів здоров'язберігаючої компетентності.

Відсутність у педагогів мотивації до діяльності, пов'язаної із збереженням здоров'я дітей, незнання і невміння використовувати в освітньому процесі здоров'язберігаючі технології та ігнорування науковою організацією праці в педагогічному процесі – все це свідчення незадовільного стану культури здоров'я, в сучасному суспільстві, дефіциту системи знань і практичного досвіду у галузі збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління. Виникли суперечності між соціальним замовленням суспільства, спрямованим на пріоритет збереження і зміцнення здоров'я суб'єктів освітнього процесу, і недостатнім володінням більшістю вчителів біології здоров'язберігаючою компетентністю; необхідністю упровадження компетентнісного підходу до підготовки майбутнього вчителя біології і недостатньою розробленістю технології формування здоров'язберігаючої компетентності. Звідси впливає необхідність визначення змісту та структури згаданої компетентності та розробленні ефективних шляхів її формування у майбутніх педагогів.

Мета статті: розглянути наукові підходи до визначення структури здоров'язберігаючої компетентності майбутніх вчителів біології.

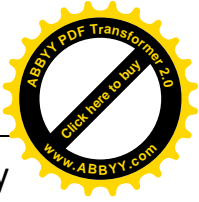
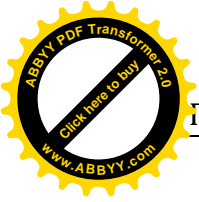
Виклад основного матеріалу. У сучасній теорії і практиці вищої педагогічної освіти накопичено значний досвід, який охоплює багато аспектів професійно-педагогічної підготовки майбутніх педагогів. Зокрема, упровадженню компетентнісного підходу до змісту професійної діяльності присвячені наукові праці В. Болотова, В. Бондаря, І. Зимньої, Я. Кодлюк, О. Овчарук, О. Олейнікової, О. Садівник, Л. Сень, А. Хуторського та ін.

Професійна компетентність педагога передбачає наявність професійних знань, умінь і навичок; забезпечення мобільності та поповнення професійних особистісних знань, гнучкості у застосуванні методів теоретичної та способів практичної діяльності, критичності мислення, саморефлексії, прагнення до безперервного професійного зростання. У її структурі важлива роль належить здоров'язберігаючій компетентності, яка вимагає від вчителя володіння відповідними теоретичними знаннями та навиками практичної діяльності.

Аналіз нормативно-правових документів і спеціальної літератури виявив відсутність одностайності у трактуванні поняття «здоров'язберігаюча компетентність», що пояснюється його поліфункціональним характером. Більшість авторів пов'язують поняття «компетентність» з професійною діяльністю людини. Компетентність розглядається як сукупність знань, умінь, навиків, способів і засобів досягнення цілей, а також уміння актуалізувати опановані знання й уміння в потрібний момент і використати їх у процесі реалізації професійних функцій [2].

Здоров'язберігаюча компетенція розглядається О. Бусигіним як здатність (готовність) мобілізувати систему знань, умінь, розумових і особистісних якостей, необхідних для формування у школярів мотивації до здоров'язбереження, а також уміння передбачати, попереджати, або компенсувати втрату здоров'я як засобу задоволення базових потреб людини [3, с. 586].

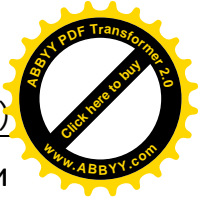
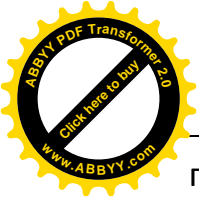
У структурі здоров'язберігаючої компетентності учителя, на нашу думку, доцільно виділити когнітивний, емоційно-ціннісний та практично-діяльнісний компоненти. Когнітивний компонент варто розглядати як сукупність теоретичних медико-біологічних, психолого-педагогічних і методичних знань; умінь педагога педагогічно мислити, що, в свою чергу, передбачає наявність аналітичних, прогностичних, проєктивних, а також рефлексивних умінь.

Серед показників розвитку когнітивного компоненту здоров'язберігаючої компетентності вчителя біології доцільно виділити такі показники: знання суті і змісту понять «здоров'я» і «здоровий спосіб життя», основних показників складових здоров'я людини (фізичного, психічного, психологічного, соціального і духовного); знання про соматіку, фізичні властивості організму людини, санітарно-гігієнічні вимоги до організації навчально-виховного процесу; розуміння чинників, що впливають на здоров'я; знання основних характеристик здоров'язберігаючих технологій; уміння вивчати, аналізувати та оцінювати стан власного здоров'я і здоров'я учнів, прогнозувати можливі зміни стану здоров'я учнів залежно від створених умов.

Вчитель зобов'язаний володіти інформацією про особливості та засоби формування здоров'язберігаючої компетенції учнів. Її характеризують такі показники: знання правил особистої гігієни і способів безпечної життєдіяльності, турбота про власне здоров'я, статева грамотність; уміння позитивно ставитися до свого здоров'я; використовувати способи фізичного самовдосконалення, емоційної саморегуляції, самопідтримки і самоконтролю; застосовувати правила особистої гігієни, піклуватися про власне здоров'я, особисту безпеку; надавати першу медичну допомогу; використовувати руховий досвід під час організації активного відпочинку і дозвілля; підбирати індивідуальні засоби і методи для розвитку своїх фізичних якостей. Учень має володіти елементами психологічної грамотності, статевої культури і поведінки.

На думку О. Бусигіна та В. Пентюхіна, здоров'язберігаючу компетенцію учня доцільно розглядати як синтез чотирьох груп компетенцій: фізіологічних, соціально-психологічних, гносеологічних і акмеологічних. Серед фізіологічних було названо ставлення особистості до життя, харчування, алкоголю, куріння, фізичного розвитку, психоактивних засобів, знання законів збалансованого харчування, законів фізичного розвитку і «12 правил» здорового способу життя, знання норм споживання алкоголю і куріння, уміння вивчати власний спосіб життя та проводити самооцінку фізичного розвитку. До соціально-психологічних було віднесено ставлення учнів до загальнолюдських цінностей, навколишнього середовища, ноосферних норм поведінки людей Землі, ставлення до страху і власного тривожного стану, уміння «любити себе», знання

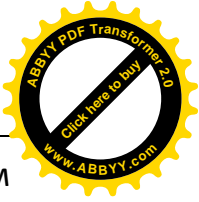
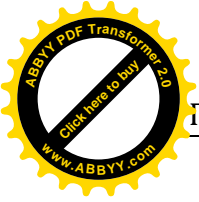

позитивних і негативних сторін страху і володіння методиками стресостійкості. У групі гносеологічних компетенцій авторами було згадано сучасне розуміння суті здоров'я, знання теорії здоров'я здорової людини на всіх трьох рівнях, знання законів розвитку пам'яті, розуму. Четверту групу становлять акмеологічні компетенції – ставлення до штучної краси, популярності і слави, досягнень у спорті і мистецтві, знання законів збереження здоров'я і ознак мудрості людини, меж втручання в будову тіла естетичної медицини [3, с. 587].

До показників, що свідчать про рівень розвитку емоційно-ціннісного здоров'язберігаючої компетентності вчителя, належать: висока мотивація на виховання здоров'язберігаючих якостей в учнів; переконаність в необхідності передачі своїх знань для здоров'язбереження учнів; виявлення пізнавального інтересу до проблем збереження здоров'я підростаючого покоління.

Діяльнісний компонент здоров'язберігаючої компетентності вчителя передбачає володіння ним тими вміннями і прийомами діяльності, які забезпечують формування в учнів переконань у необхідності дбайливого ставлення до свого здоров'я. З метою аналізу діялісно-практичного компоненту здоров'язберігаючої компетентності педагогів доцільно звертати увагу на сформованість у них проектувально-організаційних, адаптаційних, організаційних, комунікативних, гностичних, дослідницьких та мотиваційних умінь і навичок.

Проектувально-організаційні вміння пов'язані із плануванням педагогом своєї діяльності і дій учнів. До них доцільно віднести вміння ставити цілі і завдання здоров'язберігаючої діяльності, планувати її хід і передбачати кінцеві результати роботи, планувати процес формування відповідних понять з використанням необхідних форм, методів і засобів, встановлювати розбіжності між запланованим і досягнутим. Згадані вміння дають змогу учителеві моделювати та здійснювати організацію різних видів навчальної, позаурочної та позакласної роботи, проектної діяльності, пов'язаної із формуванням здоров'язберігаючої компетенції в учнів. До них належать також вміння відбирати необхідну інформацію, аналізувати навчальну ситуацію і вибирати правильне рішення, розподіляти і структурувати навчальний матеріал, імпровізувати в несподіваних навчальних ситуаціях.

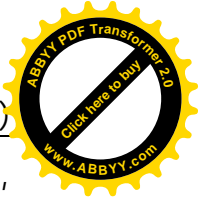
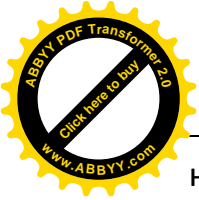
Учитель має володіти методикою проведення як традиційних форм організації навчально-виховного процесу (лекції, практичні, лабораторні, семінарські заняття), так і інноваційних (квазіпрофесійні ігри, відеоаналіз, презентації, тренінги) з метою формування в учнів знань та умінь, необхідних для збереження їх здоров'я. Він вільно має використовувати методи навчання (словесні: бесіда, дискусія; наочні: показ, демонстрування; практичні: вправи, ситуативні задачі, дослід, експеримент) та засоби (вербальні, зображувальні, мультимедійні: презентації, відеофільми, електронні підручники та альбоми) проведення занять.

Не менш важливим показником сформованості здоров'язберігаючої компетентності у вчителя біології є наявність адаптаційних умінь – умінь створювати особистісно-орієнтоване і розвивальне середовище життєдіяльності школяра, сприятливий емоційно-психологічний клімат у процесі навчально-виховної роботи, пов'язаної із формуванням здоров'язберігаючої компетенції в учнів. Учителеві важливо враховувати особливості вікового розвитку школярів, особливості їх пам'яті, мислення, працездатності.

Оскільки проблема збереження здоров'я є особистісно важливою для кожного учня, педагог має уміти пристосовуватися до особливостей аудиторії, добирати мету і структуру заняття згідно розвитку учнів і адаптувати виклад матеріалу; варіювати методи навчально-пізнавальної діяльності, використовувати доцільні методи, форми, технології та засоби навчання, знімати психологічні бар'єри під час роботи з учнями. Під час обговорення багатьох питань вчителю потрібно гнучко перебудовувати важку педагогічну ситуацію, надавати їй позитивного емоційного тону, позитивної і конструктивної спрямованості.

З адаптаційними вміннями вчителя тісно пов'язані перцептивні, які забезпечують розуміння стану учнів, проникнення в їх внутрішній світ, дають змогу вирізняти і оцінювати позитивне і негативне в діяльності учнів, яка впливає на їх здоров'я, визначати, якої допомоги потребують вони в даний момент.

Формування в учнів переконань у необхідності збереження власного здоров'я значною мірою залежить від мотиваційних умінь вчителя, до яких належать вміння зацікавити учнів проблемами збереження індивідуального, групового та суспільного здоров'я, створити позитивний

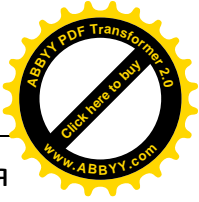
настрій до сприйняття нової інформації про шляхи зміцнення здоров'я, підтримувати інтерес учнів до вивчення здоров'язберігаючих заходів.

Для реалізації здоров'язберігаючої діяльності вчителю необхідні комунікативні уміння, які дають змогу встановлювати ділові і неформальні особисті стосунки з учнями. На думку Р. Немова, необхідно звертати увагу на те, що і як говорять учні, як вони реагують на дії людей, визначати думки і відчуття, які супроводжують школярів, акти їх спілкування з іншими людьми, труднощі, з якими вони стикаються, вступаючи в контакти з оточуючими [6]. Ефективність формування здоров'язберігаючої компетенції в учнів значною мірою залежить від умінь вчителя застосовувати і аналізувати не лише вербальне, а й невербальне спілкування, оскільки останнє відбувається на рівні підсвідомості. Воно дає змогу вчителю аналізувати вчинки вихованців, бачити за ними мотиви, якими вони керуються, визначати їх поведінку в різних життєвих ситуаціях. Комунікативні уміння дають педагогу змогу забезпечити ефективність взаємодії з учнями під час розгляду шляхів збереження здоров'я учнів.

Важливими характеристиками гностичних умінь вчителя є здатність вчителя аналізувати діяльність колег, вивчати передовий досвід, пов'язаний із використанням технологій, форм і методів здоров'язберігаючої діяльності; отримувати інформацію з різних джерел наукових знань та практичного досвіду шкіл у згаданому напрямку. Гностичні вміння – це уміння отримувати, аналізувати та узагальнювати інформацію. Ознакою високорозвинених гностичних умінь в межах здоров'язберігаючої компетентності вчителя є швидкість і творче оволодіння науковими методами формування в учнів переконань у необхідності вибору здорового способу життя.

Дослідницькі уміння необхідні вчителю біології для здійснення досліджень у галузі методики реалізації здоров'язбереження учнівської молоді. Для цього потрібно уміти визначати наукову проблему, тему і актуальність, об'єкт і предмет, мету, завдання дослідження, висувати гіпотези, прогнозувати розвиток педагогічного процесу, визначати логіку дослідження, проводити педагогічне спостереження і педагогічний експеримент; аналізувати, порівнювати, узагальнювати і класифікувати педагогічні факти, робити висновки, пояснювати, доводити і захищати свої ідеї [1; 8].

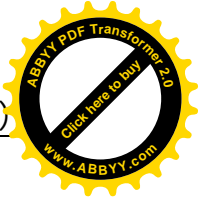

На наш погляд, здоров'язберігаюча компетентність вчителя – поняття динамічне, багатогранне й багатоаспектне, його зміст змінюється згідно процесів, що відбуваються в суспільстві й освіті. Структура здоров'язберігаючої компетентності також видозмінюється, корегується згідно стрімкого розвитку педагогічної науки й практики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у статті ми розглянули структуру здоров'язберігаючої компетентності вчителя біології і проаналізували показники, які характеризують її когнітивний, емоційно-ціннісний та практично-діяльнісний компоненти. Визначення змісту, форм, рівнів та структури здоров'язберігаючої компетентності учителя загальноосвітнього навчального закладу потребують подальшої розробки, систематизації, аналізу й узагальнення. Вивчення потребує проблема визначення критеріальних моделей вимірювання рівня здоров'язберігаючої компетентності педагога, пошук засобів формування згаданої компетентності у майбутніх вчителів біології під час їх навчання у педагогічному вузі і, зокрема, під час педагогічної практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андарало А. И. Формирование исследовательских умений у слушателей переподготовки педагогических кадров / А. И. Андарало, В. А. Шинкаренко // Последипломное образование: достижения и актуальные направления развития: тез. докл. междунар. науч.-практ. конф., 27–28 нояб. 2008 г. В 2 ч. – Ч. 1 / ГУО «Акад. последиплом. образования». – Минск: АПО, 2008. – С. 17–20.
2. Белкин А. С. Компетентность. Профессионализм. Мастерство / Белкин А. С. – Челябинск : Юж.-Урал.кн.из-во., 2004. – 176 с.
3. Бусыгин А. Г. Десмоэкологический подход к формированию здоровьесберегающих компетенций студентов – будущих учителей в учебном процессе вуза / А. Г. Бусыгин, В. И. Пентюхин // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – т. 12. – №3(3). – 2010. – С. 584–590.
4. Жуков Ю. М. Коммуникативный тренинг / Жуков Ю. М. – М.: Гардарики, 2003. – 223 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 2. – С. 9–22.
6. Немов Р. С. Психология в 3 кн. : учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений. Кн. 1. / Немов Р. С. – М. : Владос, 2000. – 686 с.
7. Тищенко В. А. Классификация коммуникативных умений студентов / Тищенко В. А. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.zpu-journal.ru/zpu/e-publications/2007/Tishchenko_VA.
8. Шингирей Т. А. Формирование исследовательских умений у слушателей переподготовки педагогических кадров: содержательно-технологический аспект / Т. А. Шингирей, В. А. Шинкаренко // Информационные технологии в образовании : материалы междунар. науч.-практ. конф., 21-22 мая 2009 г. – М. : БНТУ, 2009. – С. 342–345.

РЕЗЮМЕ

Т. Е. Бондаренко. Определение структуры здоровьесберегающей компетентности будущих учителей биологии.

В статье рассматриваются научные подходы к определению структуры здоровьесберегающей компетентности будущих учителей биологии. Анализируются показатели развития когнитивного, эмоционально-ценностного и деятельностного компонентов здоровьесберегающей компетентности педагога, что делает возможным корректирование работы преподавателей высших педагогических учебных заведений с целью усовершенствования процесса формирования этой компетентности у будущих учителей.

Ключевые слова: компетентностный подход, здоровьесберегающая технология, преподавательская деятельность.

SUMMARY

T. Bondarenko. The definition of health-keeping competence's structure of future biology teachers.

In the article scientific approaches to the decision of structure of health-keeping competence of future teachers of biology are examined. Indexes of development of cognitive, emotional-valued and activity components of health-keeping competence of a teacher are analyzed. The indexes does possible adjustments of teachers' work of higher pedagogical educational establishments with the target of improvement of the process of forming future teachers competence.

Key words: competence approach, health-keeping competence, biology teacher, teaching activities.

УДК 371.134

І. А. Бріжата

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

МЕТОДИКИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ДИНАМІЧНОЇ АНАТОМІЇ

У статті представлені технології здоров'язберезувальної підготовки на заняттях із динамічної анатомії в навчальному процесі студентів спеціальності «Фізична культура».

Ключові слова: динамічна анатомія, модульне навчання, педагогічні технології, збереження здоров'я, вчителі фізичної культури.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку педагогічної освіти актуальним є питання створення нових та модернізація традиційних здоров'язберезувальних педагогічних технологій. Ця проблема постає і перед професійною освітою, зокрема у вищих педагогічних навчальних закладах, що займаються підготовкою вчителів фізичної культури [1; 2].